

УДК 371.134

Старсва А.М., Миколаївський державний університет

Підготовка студентів історичного факультету до реалізації особистісно орієнтованого навчання

У статті розглядаються теоретичні і практичні аспекти професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів на історичному факультеті МДУ. Автор доходить висновку про загальне пріоритетне направлення професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних університетів на реалізацію ідей особистісно орієнтованого навчання.

The article deals the theoretical and practical aspects of professional-pedagogical training of the future teachers on the historical faculty MDU. Author of article comes to a conclusion about the common main approach of professional-pedagogical training of students of Pedagogical Universities on the realization ideas of person-centered education.

Старсва Анна Михайлівна – старший викладач кафедри педагогіки та методики викладання історії Миколаївського державного університету. Коло наукових інтересів – підготовка майбутнього вчителя історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання.

Аналізуючи стан розвитку сучасної вищої педагогічної освіти і професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів, ми можемо припустити наявність існування протиріччя між гуманістичним характером сучасної педагогічної освіти, високим рівнем накопичених науково-педагогічних знань, багатим інноваційним досвідом проектування і здійснення особистісно орієнтованого навчання та, з іншого боку, традиційною, предметно зцентрованою, знаннєвою системою організації навчання [1, с. 6-7], суб'єкт-об'єктною формою стосунків між учасниками навчального процесу, що впливають з недоліків професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, недооцінки ролі педагогічної практики і власного досвіду студента та самостійної його діяльності.

Аналіз результатів констатуючого експерименту на історичному факультеті МДУ дав можливість сформулювати проблеми професійно-педагогічної підготовки студентів історичних спеціальностей, які потребують осмислення:

- розходження державних установок у вищій педагогічній освіті та практики навчального процесу;
- низька мотивація навчання, не зорієнтованого на особистісний розвиток студента-історика;
- падіння інтересу до вивчення психолого-педагогічних дисциплін через змістовне переважання, дублювання матеріалу та відірваність його від практичних потреб школи;
- невідповідність технологій навчання історії існуючим вимогам до рівня володіння нею;
- штучна самотність студента в існуючому професійно-освітньому просторі;
- відірваність форм, методів, прийомів навчання історії від особистості того, хто навчається;
- недооцінювання ролі діалогу в процесі оволодіння історією;
- формальність спілкування викладачів та студентів.

Як критерій перевірки ефективності професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання ми вибрали **готовність майбутнього вчителя історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання** (далі – ГМВІдРООН). Згідно з цим ГМВІдРООН у майбутній професійній діяльності розглядається нами як **складно-структуроване утворення, що забезпечує внутрішні умови для успішного формування**

професійної грамотності студента педагогічного університету щодо реалізації особистісно орієнтованого навчання. Відповідно до цього ГМВІдРООН ми визначаємо як єдність чотирьох складових компонентів: **ціле-мотиваційного, змістового, операційного й інтеграційного.**

Як критерії оцінювання рівнів ГМВІдРООН ми обрали:

- загальну педагогічну спрямованість і ціннісну особисту мотивацію студентів у майбутній професійній діяльності, що виражається в системі професійно значимих ставлень особистості;
- професійно-педагогічні знання студентів;
- професійно-педагогічні вміння студентів;
- загальне вміння студентів будувати індивідуально-прийнятну систему майбутньої професійної діяльності.

Визначаючи критерії рівнів ГМВІдРООН, ми керувались характеристиками її сутності і положеннями критеріального підходу (критерії повинні фіксувати діяльнісний стан суб'єкта, нести інформацію про характер діяльності, про мотиви і ставлення до її виконання).

Особистісно орієнтоване навчання має свої особливості:

- врахування мотивів, визначення мети і завдань навчання;
- знання студентами способів досягнення поставленої мети;
- оволодіння базовою освітою (стандартом);
- систематичне і науково підтвержене виявлення динаміки процесу навчання і рівня засвоєних знань, вмінь, навичок;
- інтегроване використання їх і власного досвіду та формування на цій основі індивідуально-прийнятної дидактичної системи історичних знань.

Діяльність педагогічних університетів дає змогу стверджувати, що недостатню роль у професійно-педагогічній підготовці грає мотивація професійно-діяльнісної орієнтації взагалі і особистісної орієнтації зокрема. Анкетування студентів історичного факультету Миколаївського державного університету за станом **сформованості професійної і особистісної мотивації студентів** в сучасних умовах свідчить про низький рівень бажань і устремлінь випускників до майбутньої професійної діяльності (43,8%); відсутність налаштованості на майбутню професію у 15,8% випускників.

При перевірці змістового компоненту стану готовності майбутнього вчителя історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання було

встановлено, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів історії реалізується за рахунок існування в навчальних планах педуніверситетів дисциплін психолого-педагогічного блоку (“Психологія”, “Педагогіка”, “Основи педмайстерності”, “Методика виховної роботи”, “Методика викладання історії”, педагогічна і навчальна практика), на який відведено 810 годин, що становить від загального обсягу 8370 годин – лише 9,6%. На нашу думку, цього недостатньо, щоб ефективно вирішувати завдання професійно-педагогічної підготовки щодо реалізації особистісно орієнтованого навчання.

Анкетування студентів 1-5 курсів (380 студентів) свідчать, що студенти, які обрали професію вчителя, майже нічого не знають про власний навчальний план, подекуди й навчальні програми з окремих дисциплін; не мають змоги впливати, змінювати і коригувати їх за власним бажанням:

- 95% студентів зауважили, що навчальні плани не оприлюднені для широкої студентської аудиторії, отже, не можуть вважатись особистісно зорієнтованими на конкретного студента;
- 47% вказали на те, що слабо прослідковується системність і наступність у викладанні блоку психолого-педагогічних дисциплін (мають місце повторення і прогалини);
- 59% студентів виразили припущення в необхідності збільшення питомої ваги практичних, лабораторних, самостійних (творчих) видів робіт.

Аналіз навчального плану підготовки майбутніх вчителів історії показав, що в психолого-педагогічному і предметному блоці недостатньо уваги звернено саме на дисципліни, зорієнтовані на формування практичних навичок. При перегляді навчальних планів з дисциплін цього блоку встановлено розходження в задачах і меті програм та вимог і соціальних, державних замовлень в галузі підготовки вчительських кадрів. Звідси – необхідність визначення якісних характеристик професійної освіченості майбутнього вчителя історії.

Це стає очевидним і тому, що практична підготовка випускників педагогічних університетів в теперішній час не в повній мірі відповідає сучасним вимогам, що ставляться до фахівця в умінні не тільки застосовувати накопичені теоретичні знання, але й транслювати ці знання й вміння [4, с. 22-23].

Аналіз цілей, задач, змісту навчальних програм циклу педагогічних дисциплін та методики

викладання історії дає підставу виказати припущення, що:

- вони змістовно недостатньо узгоджені між собою;
- напрямок підготовки майбутнього вчителя до реалізації особистісно орієнтованого навчання недостатньо висвітлений у дисциплінах педагогічного циклу;
- педагогами мало уваги приділяється в навчальному процесі трансформації знаннєвого компоненту педагогічних знань студента з особистісно орієнтованого навчання в практичні вміння.

На думку О.М. Пехоти, програми з дисциплін педагогічного циклу, такі як “Педагогіка”, “Історія педагогіки”, “Основи педагогічної майстерності” та інші, повинні мати розвиваючий характер, а для цього вони повинні бути:

- направлені на максимальне задоволення інтелектуальних, духовних і професійних запитів як студента, так і викладача;
- орієнтовані на розвиток їх педагогічних здібностей і педагогічного мислення;
- формувати педагогічну направленість особистості;
- враховувати особливості впливу акцентуацій характеру студента на продуктивність майбутньої професійної діяльності. [3, с.43-44]

Сучасний стан педагогічної освіти характеризується в основному ще тим, що студент, незважаючи на зміни, залишається в позиції “отримувача” знань.

Тому при розробці нових у концептуальному відношенні моделей навчання в багатьох ВНЗ України пріоритетною похідною дедалі частіше стає **активна позиція студента** на всіх рівнях навчання. Це позиція, при якій студент повинен постійно обирати не тільки освітній маршрут, але й способи і шляхи досягнення тієї чи іншої освітньої мети.

Опитування викладачів історичного факультету МДУ засвідчило факт того, що на заняттях здебільше переважають репродуктивні методи навчання з елементами самостійної роботи студентів (закріплення теоретичних знань, конспектування монографій, написання рефератів). У методиці і практиці навчального процесу університету не відпрацьована стратегія і тактика педагогічної взаємодії. Тому ми можемо констатувати, що майже увесь процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів в основному будується на педагогічному впливі, що по суті своїй суперечить особистісно орієнтованому навчанням.

В результаті аналізу наявності і характеру вмінь майбутніх вчителів історії будувати індивідуально-прийнятну дидактичну систему професійної діяльності нами було встановлено їх незадовільний стан та окреслено можливі шляхи для підвищення ефективності підготовки майбутніх вчителів історії в цьому аспекті:

- на ціле-мотиваційному рівні – викладачі педагогічного університету повинні стимулювати позитивну мотивацію до розвитку власної особистості і особистості студента;
- на змістовому рівні – викладачі педагогічного університету повинні спиратись в навчальному процесі на концептуальні засади особистісно орієнтованої педагогіки;
- на операційному рівні – викладачі педагогічного університету повинні вміти забезпечити психологічний комфорт, свободу дій і ситуацію успіху для кожного студента;
- виховання у студентів прагнення творчо займатись педагогічною працею у поєднанні з вищевказаними аспектами забезпечити побудову майбутніми вчителями індивідуально-прийнятної траєкторії розвитку вчителя і учня (інтегративний компонент готовності).

Як результат констатуючого етапу дослідження нами були встановлені характеристики структурних компонентів ГМВІДРООН та їх рівнів.

Ціле-мотиваційний компонент ГМВІДРООН характеризується:

- сприйманням студентом цінностей особистісно орієнтованого навчання;
- глибоким усвідомленням особливостей особистісного підходу, його реалізації і необхідності використання в майбутньому;
- стійкою професійно-педагогічною спрямованістю на реалізацію ідей особистісно орієнтованого навчання;
- інтересом до професії педагога;
- орієнтацією на досягнення високих результатів у майбутній професійній діяльності;
- цінностями самореалізації;
- здатністю проявити творчу індивідуальність у майбутній професійній діяльності;
- характером цілей, завдань і прагнень, які виступають як стратегії професійної життєдіяльності, що включає самопізнання, самоконтроль та самооцінку.

Змістовий компонент ГМВІДРООН визначався нами як система особистісно привласнених студентом педагогічного університету знань щодо реалізації особистісно орієнтованого навчання у школі, які дозволяють йому підвищити рівень самоорганізації і самовдосконалення в майбутній професійній діяльності. Її обсяг визначався:

- вмінням студента володіти змістом загальнопедагогічних понять, таких як “гуманізація освіти”, “педагогіка розвитку дитини”, “розвиваюче навчання”, “особистість”, “особистісний підхід”, “особистісно орієнтована освіта”, “особистісно орієнтоване навчання”, “особистісно орієнтовані технології”, “суб’єктна діяльність”, “персонал-технології”, “технологічна індивідуальність учителя”;
- уявленнями про світові тенденції розвитку особистісно орієнтованої освіти та вітчизняні концепції та моделі особистісно орієнтованого навчання;
- знаннями технік і технологій особистісно орієнтованого навчання.

Операційний компонент ГМВІДРООН

визначався нами як система особистісно привласнених студентом педагогічного університету вмінь та навичок щодо реалізації особистісно орієнтованого навчання у школі, які дозволяють йому підвищити рівень самоорганізації і самореалізації в майбутній професійній діяльності. Її обсяг визначався:

- системою вмінь і навичок моделювання навчальної діяльності у сучасній школі;
- загальними вміннями технологічного характеру: постановкою мети та формулюванням завдань педагогічної діяльності, визначенням її змісту, підбором засобів реалізації, що забезпечують вироблення нових форм і методів проведення уроку;
- необхідними особистісно-професійними якостями, які сприяють підвищенню результатів навчального процесу;
- практичними навичками й вміннями проектувати та самопроекувати в конкретній педагогічній діяльності.

Інтеграційний компонент ГМВІДРООН

визначався нами як інтеграційна складова, що забезпечує формування у студента на основі особистісно привласнених студентом педагогічного університету цінностей, знань, вмінь і навичок роботи в особистісно орієнтованому просторі вмінь відбирати або створювати індивідуально-прийнятну методику.

Інтеграційний компонент ГМВІДРООН передбачає:

- формування у майбутнього вчителя історії вміння будувати навчальний процес на доступній йому системі методичних прийомів;
- здатність у створенні індивідуальної методики викладання історії в школі;
- коригування процесу власного розвитку шляхом розроблення та втілення системи оптимальних форм, методів, засобів і прийомів викладання історії під час педагогічних практик.

Констатуєчий етап дослідження дозволив нам виділити наступні рівні сформованості ГМВІдРООН майбутнього вчителя історії.

Низький рівень ГМВІдРООН майбутнього вчителя історії характеризується:

- несталістю мотивів і цілей педагогічної діяльності вчителя історії; відсутністю стійкого інтересу до предмету історії та до праці вчителя історії; невизначеністю мотивів професійного саморозвитку; відсутністю бажання й орієнтації на особистісний розвиток учнів; повною невизначеністю ціннісних орієнтацій в історичній області;
- репродуктивним відтворенням основних теоретичних положень, окремих понять із дисциплін педагогічного і предметно-методичного циклів; відсутністю системного бачення педагогічного процесу;
- низьким рівнем предметно-професійних вмінь; невмінням оперувати різними моделями особистісно орієнтованого навчання історії в школі;
- недооцінкою власних професійних можливостей; негативним ставленням до своєї практичної діяльності та її реалізації; відсутністю бажання самопізнання і навиків самоаналізу; слабким самоконтролем; невмінням дати самооцінку і спланувати власну траєкторію професійного розвитку.

Середній рівень ГМВІдРООН майбутнього вчителя історії характеризується:

- осмисленням мотивів і цілей особистісно орієнтованої педагогічної діяльності вчителя історії як можливої основи своєї майбутньої життєдіяльності; нестабільним інтересом до предмету історії в умовах постійної зміни її мети, завдань і змісту; розумінням потреб дітей та осмисленням необхідності орієнтації на особистісний розвиток учнів; частковим сприйманням ціннісних орієнтацій в історичній області;
- репродуктивним відтворенням теоретичних положень, понять особистісно орієнтованої педагогіки із дисциплін педагогічного і предметно-методичного циклів при неповному системному баченні педагогічного процесу;
- певним рівнем предметно-професійних вмінь впровадження особистісно орієнтованого навчання; частковим оперуванням деякими моделями особистісно орієнтованого навчання історії в школі;
- несталою зацікавленістю працею вчителя історії як можливим джерелом власного професійного росту; непевністю в мотивах професійного саморозвитку; непевність у власних професійних можливостях; несталим ставленням до своєї практичної діяльності та її реалізації в залежності від змін в соціумі; появою бажання самопізнання і частковим володінням навиками самоаналізу і самооцінки; наявністю елементів самоконт-

ролю та первинними навиками будувати індивідуально прийнятну дидактичну систему.

Високий рівень ГМВІдРООН майбутнього вчителя історії характеризується:

- сформованістю мотивів і цілей особистісно орієнтованої педагогічної діяльності вчителя історії як запоруки власної самореалізації і саморозвитку; зацікавленістю працею вчителя історії як важливим джерелом професійних потреб і особистісного росту; стійким інтересом до предмету історії як результату усвідомленого вибору майбутньої предметно-професійної діяльності; гуманним ставленням до дитини; високим рівнем емпатійності і поваги до особистості кожного учня, розумінням його потреб, бажань і устремлень; врахуванням досвіду дітей та стійкою орієнтацією на особистісний розвиток учнів; усвідомленням і привласненням ціннісних орієнтацій в історичній області;
- достатністю володіння знань особистісно орієнтованого навчання із дисциплін педагогічного і предметно-методичного циклів; продуктивним рівнем відтворення теоретичних положень та понять особистісно орієнтованого навчання в практичній діяльності, при системному баченні особливостей педагогічного процесу в школі та перспектив його розвитку;
- високим (творчим) рівнем предметно-професійних вмінь реалізації технологій особистісно орієнтованого навчання; творчим і аргументованим застосуванням моделей особистісно орієнтованого навчання історії в школі;
- впевненістю у власних професійних можливостях; творчим ставленням до своєї практичної діяльності та її реалізації в залежності від змін в освіті та суспільстві; стійким бажанням самопізнання і системним володінням навиками самоаналізу, саморегуляції, самооцінки і самоконтролю, самоактуалізації; вмінням будувати навчальний процес з історії на доступній технології особистісно орієнтованого навчання; здатністю у створенні індивідуальної самодостатньої методики і на її основі технології викладання історії; коригування процесу власного розвитку шляхом розроблення та втілення системи оптимальних технологічних прийомів викладання історії під час педагогічної практики.

Аналіз результатів констатуєчого етапу дослідження дозволив нам зробити висновок про те, що стан професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів історії до реалізації особистісно орієнтованого навчання не задовольняє рівень сучасних загальнодержавних вимог, а тому потребує певних змін: підвищення ролі особистої значимості професійної діяльності вчителя історії; постійного і системного збага-

чення теоретичного матеріалу новими моделями і технологіями особистісно орієнтованого навчання та навиками їх оперування [2, с. 238-242]; піднесення мотиваційного рівня професійно-педагогічної підготовки студентів, надати йому статус особистої значущості, використовуючи при цьому форми і засоби самореалізації особистості; збільшити самостійне навантаження студентів за рахунок його урізноманітнювання.

Література

1. Зязюн І.А. Пріоритетні принципи дидактики сучасної професійної освіти // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Випуск IV. – Миколаїв: МДПУ, 2001. – 294 с.
2. Пехота О.М. Освітні технології: Навч.-метод. посіб / За заг. ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
3. Пехота О.М. Педагогічна кафедра в університеті // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку: Збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002. – 336 с.
4. Рибалка В.В. Особистісний підхід в освіті // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку: Збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002. – 336 с.

Надійшла до редколегії 18.11.2002 р.